

לידיה, ומאחר שהיא אינה זוכה בממון, כיצד יתכן שהיא תתקדש בקבלתה?

ואף על פי שמצאנו באמה עבריה שהיא מתייעדת על ידי כך שהיא מקבלת את הכסף, אין ללמוד משם לשאר קידושין –

שהרי, בשלמא, אמנם לגבי יעוד מובן שהקטנה מתקדשת על ידי קבלתה, משום דהתם [ששם] דין הוא שתזכה בשיור⁽⁶⁶³⁾ העבדות המוטלת עליה, שהרי אותו השיור אינו אלא מחילת שיעבוד בעלמא, ואינה צריכה לזכות בממון חדש שיכנס לרשותה.⁽⁶⁶⁴⁾

אבל בשאר קידושין, כשהמקדש נותן לקטנה ממון, הרי היא אינה יכולה לזכות בו מן התורה. ואם כן הקושיא במקומה עומדת:

כיצד קטנה יכולה להתקדש בקבלת כסף קידושין? הרי היא איננה זוכה בו מן התורה!

ומתמצים התוספות: ויש לומר, מה שלמדנו במסכת בבא מציעא [שם] שאין זכיה לקטן מן התורה, במה דברים אמורים? במציאה. אבל במתנה, יש לקטן זכיה מן התורה, מפני שהקטן אינו בא לזכות בכוחות עצמו בלבד, אלא נותן המתנה, שהוא בר דעת, מתכוין להקנותה לו, ונמצא ש"דעת אחרת [דעת המקנה] מקנה לו".

וב"דעת אחרת מקנה לה" – יש לה לקטנה זכיה מדאורייתא.

ומאחר שכל מקום שדעת אחרת מקנה לה היא זוכה מדאורייתא, לפיכך אף בקידושין, שהמקדש מזכה לה את המעות, הרי היא זוכה בהם, ובידה להתקדש בכך.⁽⁶⁶⁵⁾

אלא שבדרך כלל צריך שהקבלה תיעשה בשליחות האב,⁽⁶⁵⁸⁾ ורק בדין יעוד התחדש שאפילו אם קבלת הקדושין נעשתה שלא בשליחות האב, הרי אלו קידושין.⁽⁶⁵⁹⁾

והתוספות חוזרים ומקשים:

אמנם יש להוכיח מדין יעוד שקבלת הקטנה יכולה לגרום לכך שהיא תתקדש, אבל אין ספק שקודם כל צריך שהקטנה תזכה בכסף שבא לידיה, ועל ידי כך שהיא זוכה בממון, יכולה קבלתה לגרום לכך שהיא תתקדש. אבל אם נאמר שקטנה לא זוכה בכסף הקידושין, אזי בודאי שקבלתה לא תוכל לגרום לכך שהיא תתקדש.⁽⁶⁶⁰⁾

ואם כן קשה:

ואם תאמר: היאך היא מתקדשת באומר לה "צא וקבלי קידושין"? והלא קטן לית ליה [אין לו] זכיה בממון מן התורה, וממון של הפקר שהגיע ליד הקטן אינו שייך לו מן התורה אלא מדרבנן בלבד, כדמשמע בפרק קמא דמסכת בבא מציעא [יב א], דקטנה אין לה יד לזכות בממון בעצמה:

לפי ששינינו שם במשנה: "מציאת חרש שוטה וקטן יש בהן גזל מפני דרכי שלום [ולא מעיקר הדין]."

רבי יוסי אומר: גזל גמור".

ואמרינן בגמרא שם דמציאת הקטן לרבי יוסי אין בו גזל גמור מן התורה, אלא רק גזל גמור מדבריהם⁽⁶⁶¹⁾ [מדרבנן].⁽⁶⁶²⁾

ומכאן מוכח שקטנה אינה יכולה לזכות בממון שהגיע

658. על פי הרא"ש בסוף דבריו. ואין הכוונה לשליחות רגילה שהשליח פועל מכח המשלח וזוכה עבורו במעות, אלא האב מוסר את כחו וזכותו לבתו והיא זוכה במעות לעצמה ומתקדשת בעצמה כגדולה. כמבואר לעיל בהערה 655 בהרחבה.

659. ביעוד התחדש שהמכירה עצמה נחשבת כמוסר את כח הקדושין לבת. [חזון איש, עיין שם עוד].

663. על פי הגהת הב"ח וכן כתוב בתוס' הרא"ש, [אבל בתוספות לפנינו כתוב "בשאר"].

660. כלומר: ביעוד האדון מוחל לאמה על חוב עבודתה, והיא פטורה מלעבוד לו, והתחדש בתורה שהקטנה יש לה יד להתקדש באותה מחילה, וכל זה מפני שהבת נהנתה בפרוטה מאותה מחילה, אבל קטנה שאביה אמר לה "צא וקבלי קידושין", אם נאמר שקטנה אינה יכולה לזכות בשום ממון על ידי קבלתה לידה, בודאי אינה יכולה להתקדש בכך שהרי לא קבלה דבר. [מה שאין כן ביעוד שאינה צריכה לזכות בממון חדש, אלא האדון מוחל לה על חיובת] וכדלהלן בתוספות.

664. ומכאן שמחילה אינה צריכה קנין, אלא היא סילוק בלבד. [המלוה או האדון מסלקים את עצמם מלהשתעבד בלוה או באמה, ושעבודם פוקע, וממילא הם זוכים בעצמם ובממונם שבידם].

661. כלומר: ביעוד האדון מוחל לאמה על חוב עבודתה, והיא פטורה מלעבוד לו, והתחדש בתורה שהקטנה יש לה יד להתקדש באותה מחילה, וכל זה מפני שהבת נהנתה בפרוטה מאותה מחילה, אבל קטנה שאביה אמר לה "צא וקבלי קידושין", אם נאמר שקטנה אינה יכולה לזכות בשום ממון על ידי קבלתה לידה, בודאי אינה יכולה להתקדש בכך שהרי לא קבלה דבר. [מה שאין כן ביעוד שאינה צריכה לזכות בממון חדש, אלא האדון מוחל לה על חיובת] וכדלהלן בתוספות.

לפי זה מחילה מועילה אפילו בעל כרחו של הלוה, שהרי אין הלוה צריך לקנות דבר, ודי בכך שהמלוה מסלק את שיעבודו. [מחנה אפרים הלכות זכיה מהפקר סימן יא. קובץ שיעורים].

662. נפקא מינה בין תנא קמא לרבי יוסי לענין להוציאו בדיינים. כלומר: הגזול מיד קטן, לדעת חכמים אין מוציאין את הגזילה מידו על הריטב"א הערה 792].

על הריטב"א הערה 792].

665. כלומר: פשוט לנו שקטנה יכולה לזכות בממון כשדעת אחרת מקנה לה, אבל קטנה אינה יכולה להתקדש בכך. ורב נחמן הוכיח מדין יעוד, שאם אביה מסר לה את כחו וזכותו, בידה להתקדש על ידי זכיתה בממון.

היא, שהרי אילו היא היתה גדולה כבר היתה יוצאת מרשותו. ובכל זאת שנינו במשנה שהיא פודה את המעשר לצורך אדונה.⁽⁶⁶⁸⁾

ומכאן ראייה, שקטן יכול לזכות ממון לאחרים.

ומכאן ראייה לדעת רב יהודה, שקטן אשר אם נותנים לו חפץ הוא מחזירו, יש לו זכיה, וזה נגד דברי רב חסדא [שאמר "אחד זה ואחד זה זוכה לעצמו, ואינו זוכה לאחרים"]!

ודחי, דוחה הגמרא, ומעמידה את המשנה שהיא מדברת במעשר שני מפירות שגדלו **בעציץ שאינו נקוב**, שהפירות הגדלים שם אינם חייבים במעשר אלא **מדרבנן בלבד**.⁽⁶⁶⁹⁾

ואותו מעשר שני, שאין בו קדושת מעשר אלא מדרבנן, הקילו בו חכמים, ואמרו שהקטן יכול לזכותם לאחרים.

עד כאן דברי הגמרא במסכת גיטין [סה א].

והתוספות מדייקים: **מכלל** תירוץ הגמרא, שמדובר במעשר דרבנן, משמע שהמקשה, אשר רצה להוכיח מהמשנה כדברי רב יהודה [החולק על רב חסדא] הבין שמדובר במעשר דאורייתא, והיה **רוצה להוכיח מכאן שקטן זוכה אפילו לאחרים מן התורה**.

ומוכת, שרב יהודה סובר שקטן זוכה לעצמו ולאחרים מדאורייתא, ואפילו רב חסדא לא נחלק עליו אלא לענין אחרים. אבל גם הוא מודה שיש לקטן זכיה לעצמו מדאורייתא.⁽⁶⁷⁰⁾

ונשאלת השאלה: הרי שנינו במסכת בבא מציעא [יב א] שמציאת קטן אינה אסורה משום גזל אלא מדרבנן! ומכאן שאין קטן זוכה אפילו לעצמו מדאורייתא, וכל שכן שאינו זוכה לאחרים!

אלא, מכאן ראייה למה שביארנו לעיל, שכאשר "דעת אחרת מקנה", יש לקטן זכיה מדאורייתא. ולכן, בפירות מעשר שני, בעל הבית מזכה לקטן את הפירות עבור הדמים, ולפיכך יש לו זכיה מדאורייתא.

במלוא שיש עליה משכון מקודשת

ויש ללמוד זאת מדברי רבי יוסי ברבי יהודה.

והתוספות מוכיחים שאכן יש זכיה לקטן וקטנה מדאורייתא כאשר דעת אחרת מקנה להם:

כדמשמע בפרק האומר [גיטין סה א]:

דלמדנו שם:

אמר רב יהודה אמר רב אסי: קטן שכאשר נותנים לו צרור [גוש עפר] הוא זורקו, וכשנותנים לו אגוז הוא נוטלו לעצמו, הרי יש בו מקצת דעת. ולפיכך בידו לזכות בממון לעצמו, אבל לא לאחרים.

וקטן שכאשר נותנים לו חפץ ומבקשים ממנו להחזירו הרי הוא מחזירו, יש בו יותר דעת, ולפיכך בידו לזכות בממון בין לעצמו ובין לאחרים.

ורב חסדא אמר: אחד זה ואחד זה, רק לעצמו זוכה, אבל לאחרים אינו זוכה.

ופריך, ורב אויב מקשה **לרב חסדא, דאמר "אחד זה ואחד זה קונה לעצמו ואינו זוכה לאחרים" מהמשנה ההיא** במסכת מעשר שני [ד ד]:

הרוצה לפדות פירות מעשר שני שלו כדי לאוכלם מחוץ לירושלים, צריך להוסיף על דמיהם חומש.

הפודה פירות מעשר שני של אחרים – שמחלל על כספו את פירות המעשר שני של חבירו – אינו צריך להוסיף חומש על פדיונו, אלא מחלל אותם בשוויים.

ושנינו בענין זה [שם]: מותר להערים ולפדות את פירות המעשר שלו בלא להוסיף חומש, כיצד?

אומר אדם לעבדו ולשפחתו העבריים: הילך ⁽⁶⁶⁶⁾ **מעות הללו** [בשיווי פירות המעשר שני], **ופדה מהן מעשר שני**. והם יכולים לפדותם בלא להוסיף חומש, מפני שהם נחשבים כאחרים. ומאחר שהם סמוכים על שולחנו הרי שלהם כשלו, שהם חוזרים ונותנים לו, ונמצא שפודה מעשר שני ולא הוצרך להוסיף עליו חומש.

עד כאן דברי המשנה במסכת מעשר שני.

והגמרא מקשה מדברי המשנה על דברי רב חסדא:

אמה עבריה יוצאת מרשות האדון בסימני נערות.⁽⁶⁶⁷⁾ ובעל כרחך **השפחה העברית** המוזכרת במשנה **קטנה**

שהפירות יצאו מרשות ההקדש ויהיו שלו. [רמב"ן בהשמות גיטין סה א. ועיין שם פירוש נוסף. ועיין עוד רשב"א ור' קרשקש וחי' הריטב"א כת"י שם. ור"ח הלוי זכיה ומתנה פרק ד].

666. במשנה שם שנינו בלשון רבים "הא לכם" וכו'. [מפני שמדובר בעבדו ובשפחתו, דהיינו רבים].

667. לעיל ד א.

669. מפני שהפירות הגדלים בעציץ אינם מחוברים לקרקע.

668. מדובר בעבד ושפחה עבריים שהאדון אמר להם "פרו לי" משלכם", כלומר: האדון מבקש מהם לפדות את הפירות עבורו והם אינם זוכים בהקדש כלל, אלא מיד ההקדש הם זוכים לו –

670. על פי תוספות הרא"ש [בתוספת הסבר].

שני מיני משכון יש:

[א] משכון שהמלוה נוטל מן הלוח בשעת ההלואה לבטחון, ועל סמך אותו משכון הוא מלוה לו, ואינו חושש שמא לא יפרע.

[ב] משכון שבית דין נוטלים מן הלוח משהגיע זמן הפרעון ולא פרע, כדי שיפרע את חובו.

ובענין משכון אמר רבי יצחק [לעיל ח ב ועוד]: בעל חוב קונה את המשכון. (671)

ודעת התוספות [לעיל ח ב ועוד], שרבי יצחק דיבר דוקא במשכון שלא בשעת ההלואה, כלומר, במשכון שבית דין נטלו בזמן הפרעון. אבל משכון שבשעת ההלואה, אינו נקנה למלוה. (681)

ויש להסתפק: רב נחמן, שאמר בסוגייתנו "המקדש במלוה שיש עליה משכון מקודשת", באיזה משכון הוא דיבר?

היה אפשר לפרש שרב נחמן דיבר דוקא במשכון שנטלו מן האשה שלא בשעת ההלואה, ומפני שאותו משכון קנוי הוא לבעל, ולכן, כשהוא מחזירו לה, הרי הוא מקנה לה ממון חדש שלו, והרי היא מקודשת.

אבל, אם משכנה בשעת ההלואה, הוא לא קנה את המשכון. וכשמחזירו לה הוא אינו נותן לה דבר, אלא רק מוחל לה על ההלואה, וכבר שנינו לעיל [ו ב] שהמקדש במלוה, אינה מקודשת.

אך התוספות דוחים פירוש זה:

אין לפרש דמיירי [שמדובר] במשכון שנטלו מן האשה שלא בשעת ההלואה, דקני שאותו משכון קנוי לה מדברי יצחק. (682)

וראיה שאין לפרש כך:

דאם נפרש כן, קשה: היה ראוי לו לרב נחמן להביא כאן את המימרא דרבי יצחק, ולפרש שמטעם זה היא מקודשת. וכמו שמביא הוא בעצמו לעיל [ח ב] לגבי מה ששנינו "קידשה במשכון מקודשת". ופירש רב נחמן שם, שמדובר בכגון שאחרים חייבים לו ממון, ויש לו משכון על החוב, ונותנו לאשה ומקדשה בו, והרי היא מקודשת משום שהמשכון קנוי לו כפי שאמר רבי יצחק. ומדוע כאן לא הביא רב נחמן את דברי רבי יצחק?

וכן קשה: **לעיל**, לגבי הברייתא "קדשה במשכון מקודשת", היה ראוי לו לרב נחמן להביא את דבריו **דרבי יוסי ברבי יהודה**, שמהם יש להוכיח שהמקדש

שהיא כמשכון שבשעת ההלואה!

[ב] הרי דעת תוספות לעיל ח ב [ד"ה במשכון דאחרים] שאפשר לקדש אשה אף במשכון שבשעת ההלואה, משום שמאחר שמשכון שלא בשעת ההלואה קנוי למלוה לגמרי לפיכך אף משכון שבשעת ההלואה אלים שיעבודיה ונחשב כממונו לקנות בו את האשה.

ואם כן קשה: כיצד עלה בדעת התוספות לפרש שרב נחמן דיבר דוקא במשכנו שלא בשעת ההלואה? והלא זה נגד דבריהם הני"ל! האחרונים תירצו את קושיות המהרש"א:

[א] ביחס לקושיא הראשונה, יש לומר: ההבדל בין משכון שבשעת ההלואה, למשכון שלא בשעת ההלואה, היינו – שמשכון שלא בשעת ההלואה הוא משכון שנלקח על ידי בית דין לגבות ממנו את החוב אם הלוח לא ישלם, ואילו משכון שבשעת ההלואה הוא משכון שנלקח על ידי המלוה לבטחון בלבד, כדי שיוכל לאלץ את הלוח לפרוע את חובו.

והנה, אמה העבריה למרות שהאדון נוטל אותה מרשות האב בשעת נתינת המעות [דהיינו כשעת ההלואה], בכל זאת היא נלקחת לגוביינא ולא לבטחון בלבד. שהרי לשם כך האדון קנאה כדי שתעבוד לו ויגבה בזה את חובו. ולפיכך היא נחשבת כמשכון שלא בשעת ההלואה, שאף הוא נלקח לגוביינא. [על פי מהרי"ט, ועיין היטב בלשון הרא"ש סימן כו].

[ב] ביחס לקושיא השנייה – כתב מהרש"ל שתוספות כאן חזרו בהם ממה שכתבו לעיל ח ב, ולדעתם במקדש במשכון שבשעת ההלואה אין האשה מקודשת. וכמו שכתבו במסכת בבא מציעא [פא ב ד"ה דברי הכל]. וכן כתב קרבן נתנאל [על הרא"ש סימן כו אות ה בתוספת הסבר, עיין שם].

המהרש"א פירש את דברי תוספות בדרך אחרת עיין שם.

671. אין זה קנין גמור, ונחלקו הראשונים לענין מה נחשב המשכון כשלו:

תוספות [ח ב ד"ה מנין] כתבו בשם רש"י שהמשכון נחשב כשלו לענין להתחייב באונסין [שאם נאנס המשכון, הרי זה כאילו נאנס חפץ של המלוה שקנאו מן הלוח ועליו לשלם את דמיו]. ודעת תוספות שם שקנאו לענין להתחייב בגנבה ואבידה בלבד, אבל לא באונסין.

הראשונים [שם] מפרשים, שקנאו לענין שאינו נעשה מטלטלין אצל בניו [כלומר: אם המלוה מת אין היורשים יכולים לגבות את החוב מן המטלטלין של הלוח אלא מקרקעותיו בלבד, אבל אם יש לו משכון היורשים גובים ממנו למרות שהוא מטלטלין]. ולענין שאין שביעית משמטתו [כלומר: שביעית משמטת את החובות שבידי הלוח שאין המלוה יכול לגבותם, אבל אם יש בידו משכון, הרי זה כאילו המשכון קנוי לו, ואינו צריך גוביינא, ולפיכך אין השביעית משמטת חוב שיש עליו משכון].

681. הרשב"א והריטב"א [ח ב] ועוד, חולקים על זה ולדעתם אפילו משכון שבשעת ההלואה קנוי למלוה.

682. פירשנו את דברי תוספות על פי מהרש"ל, וכן כתוב בתוספות הרא"ש.

אך, המהרש"א דוחה פירוש זה מכח שתי קושיות: [א] אמה עבריה הרי זו המשכון שבשעת ההלואה, שהרי מיד בשעת המכירה כשהאדון משלם את המעות לאב הוא נוטל את האמה לרשותו.

ואם כן קשה: כיצד יתכן לומר שרב נחמן דיבר במשכון שלא בשעת ההלואה? והלא רב נחמן למד את דינו מיעוד אמה עבריה,

ואילו לעיל [ח ב] רב נחמן דיבר במקדש אשה במשכון של אחרים, והאשה אינה חייבת לו דבר, לפיכך אינו יכול לקדשה במחילה, אלא הוא מקדשה על ידי הקנאת המשכון.

ולכן, רב נחמן למד שם את דבריו ממה שאמר רבי יצחק שבעל חוב קונה משכון. ולא למד את דבריו מקידושי יעוד שהם נעשים על ידי החוב ולא על ידי המשכון [וכפי שיתבאר להלן בתוספות].

שמא תאמר, מאחר שאמרנו, שבסוגייתנו מדובר שהקידושין נעשו על ידי מחילת המלוה ולא על ידי הקנאת המשכון, אם כן קשה: מדוע האשה מתקדשת בכך? הרי "המקדש במלוה – אינה מקודשת!"⁽⁶⁸⁴⁾

תשובתך: מתוך דברי התוספות דלהלן מוכח, שכאן מדובר שמקדשה ב"הנאת מחילת המלוה" ולא במלוה עצמה.⁽⁶⁸⁵⁾⁽⁶⁸⁶⁾

ומקשים התוספות:⁽⁶⁸⁷⁾ ואם תאמר, כיון דבעל כרחך מדובר בסוגייתנו במקדש בהנאת מחילת מלוה, אם כן קשה: הרי באופן כזה אפילו במלוה בלא משכון אמרינן דמקודשת לעיל [ו ב]!

במלוה שיש עליה משכון מקודשת, וכפי שהוכיח כן בסוגייתנו.

אלא בעל כרחך אין להשוות בין דברי רב נחמן כאן לדבריו לעיל [ח ב].

ובסוגייתנו, אפילו במשכון בשעת הלואה איורי [מדובר], ואפילו אם אין מחזיר לה את המשכון אלא שמוחל לה את המלוה, הרי היא מתקדשת בהלואה, ואף על פי שהמשכון בידו.

וראיה שמדובר בסוגייתנו אפילו כשאין מחזיר לה את המשכון: דהא "המקדש במלוה שיש עליה משכון" קאמר רב נחמן בסוגייתנו, ולא אמר "המקדש במשכון", כפי ששנינו לעיל ח ב.⁽⁶⁸³⁾

ולפיכך רב נחמן לא הביא בסוגייתנו את דברי רבי יצחק שהמשכון קנוי לו, שהרי אין הוא נותן לה את המשכון עתה, ולפיכך לא איכפת לנו אם המשכון קנוי לו או לא קנוי לו. אלא הקידושין הן במחילת ההלואה [ולהלן יתבאר מדוע אפשר לקדשה בהלואה].

ולכן, רב נחמן הוכיח את דבריו בסוגייתנו מקידושי יעוד שאף שם הקידושין נעשים במחילת ההלואה ולא במשכון, וכפי שיבואר להלן בתוספות.

וכן משמע קצת מלשון תוספות עצמם להלן "...ויש לומר דפשיטא ליה דאין עיקר היעוד בחזרת המשכון אלא מחמת 'מחילת שיעבוד המלוה' בלבד". ולא הזכירו הנאה כלל, ועיין להלן בהערה הבאה]. ובקובץ שיעורים כתב [מכח קושיא אחרת] שתוספות כאן סותרים את דבריהם דלעיל [שם], ודעת תוספות כאן כדעת רש"י והרמב"ם שצריך שהיעוד יהיה מדעת האמה. [ראה להלן הערה 689]. ועיין דבר אברהם חלק ב סי' יח ה – ח.

686. בית שמואל [כח ל] הבין מדברי תוספות שצריך שהמקדש יאמר בפירוש לאשה שמקדשה 'בהנאת' מחילת מלוה, אבל אם מקדשה במחילה סתם אינה מקודשת.

יש להעיר: מאחר שרב נחמן הוכיח דבריו מדין יעוד, משמע שגם בזה הוא מקדשה בהנאת המחילה. ולא שמענו בשום מקום שהאדון צריך לומר לאמה שהוא מיעדה ב'הנאת' המחילה!!

[ולפי מה שהתבאר בהערה הקודמת על פי תוספות בכתובות עד א, "הנאת מחילת מלוה" היינו במחילת החוב שהיא חייבת לו. ואילו "המקדש במלוה" סתם היינו במעות ההלואה עצמם. ולפי זה אין צריך שיפרש דוקא "בהנאה", אלא כל שמפרש שמקדשה במעות אחרים שהיא חייבת לו ולא בהלואה עצמה, די בכך. ובאמה הלא היא עצמה לא קבלה מן האדון שום מעות רק אביה קבלם, ואם כן בודאי האדון אינו מקדשה בעצם המעות שהרי הם לא באו לידיה מעולם, אלא במחילת חיוב עבודתה וגרעונה, ואין צריך שיאמר בפירוש שאינו מקדשה במעות עצמם. ואפילו בסתם היא מקודשת. ועיין היטב בהגה' מהרי"ם הנ"ל בהערה הקודמת].

687. ביארנו את קושיית תוספות ותירוצם על פי מהרי"ט. ולהלן הערה 692 מובא פירוש הפני יהושע. [ועיין פירוש נוסף במהרש"א, ובקובץ שיעורים תמה על דבריו].

683. אפשר לבאר את ראית תוספות בשני אופנים: [א] מלשון רב נחמן "המקדש במלוה שיש עליה משכון" – יש לדייק שמקדש בהלואה ולא במשכון עצמו, ואם כן מסתבר שאין צריך להחזיר את המשכון, שהרי אינו מקדש בו. [ב] מעצם זה שרב נחמן אמר "המקדש במלוה שיש עליה משכון", ולא אמר "המקדש במשכון" יש לדייק שאין מדובר בנותן לה את המשכון בשעת הקידושין, אלא נותן לה את מחילת ההלואה בלבד.

684. כדלעיל ו ב.

685. לעיל ו ב אמר אביי שהמקדש בהנאת מלוה הרי זו מקודשת. אבני מילואים [כח כז] הבין שהקידושין נעשים בהנאה שהאשה שמחה ונהנית מכך שהמלוה מחל לה על חובה, ואותה הנאה שיהיה פרוטה. ולפיכך הקשה: כיצד רב נחמן מוכיח מיעוד שהמקדש אשה בהנאת מחילת מלוה בלא חזרת משכון מקודשת? והלא דעת תוספות לעיל [ה א ד"ה שכן ישנה] שיעוד נעשה אפילו בעל כרחך של האמה, ובודאי אין לה שום שמחה והנאה מכך. ובעל כרחך אין היעוד נעשה בהנאת המחילה!

[ונראה ליישב על פי שיטת רש"י בתוספות כתובות עד א ד"ה המקדש במלוה – שכתבו ש"המקדש במלוה אינה מקודשת" היינו – שמקדש את האשה במעות ההלואה עצמם, והם כבר קנויים לאשה ואינם שלו. אבל אם מקדשה במחילת החוב שהיא חייבת לו דמים אחרים, מקודשת. ולזה קרא אביי לעיל ו ב "הנאת מלוה". וכן כתב הג' מהרי"ם על הגר"א חשן משפט כח כח [טלמן] בשם חבל ראשונים.

ולפי זה מיושב – שלמרות שיעוד נעשה בעל כרחך של האמה, הרי אין הקידושין נעשים בהנאתה ושמתה. אלא במחילת החוב שהיא חייבת לו.

ולפיכך, רב נחמן הוצרך להוכיח מקידושי יעוד, שיש לאשה הנאה ממחילת המלוה אפילו לפני שהמשכון חזר לידיה.

וקשה: **ואם תאמר: היכי נילף איך נלמד דבר זה מרבי יוסי ברבי יהודה, דהיינו, מיעוד?**

והלא ביעוד הוא מחזיר לה את המשכון, דהיינו את גופה, דהא גופה משכון היא.

ואמנם נכון שעדיין הוא לא שילחה לחופשי מביתו, ואין דעתה מיושבת עליה. אבל הרי יתכן שהוא מקנה לה את גופה, ומקדשה בהחזרת גופה, ואין הוא מקדשה ב"הנאת" המחילה. ולפיכך לא איכפת לנו שלא סמכה דעתה על הקנאתו ואינה "נהנית" מכך.

ואילו **הכא**, בסוגייתנו, מדובר שאין מחזיר לה משכון, ואינו מקדשה בגוף המשכון אלא בהנאת המחילה. ויתכן שאינה סומכת עליו ואינה נהנית בדבר, ולפיכך היא אינה מקודשת! (690)

ומתריצים התוספות: **ויש לומר, דפשיטא ליה לרב נחמן מסברא דאין עיקר היעוד נעשה בחזרת המשכון, דהיינו בהקנאת גופה, אלא היעוד הוא מחמת הנאת מחילת שיעבוד המלוה לחוד.** (691)

ומאחר שהוא מיעדה על ידי הנאת המחילה, אם כן מוכח מכאן שלמרות שלא יצאה מרשותו לחפשי, הרי היא סומכת עליו, ויש לה הנאה, והרי היא מתקדשת בכך.

ומכאן למד רב נחמן, שכיוצא בזה במלוה על המשכון, הרי היא מתקדשת בהנאת המחילה, ואף על פי

ולמה **אנו צריכים ללמוד במלוה שיש עליה משכון שמקודשת מדברי רבי יוסי ברבי יהודה?** (688)

ומתריצים התוספות: **ויש לומר, דהיכא דאיכא משכון, גרע טפי, מלוה שיש עליה משכון גרועה יותר ממלוה שאין עליה משכון.** משום **דסלקא דעתך**, שהיה עולה בדעתך לומר **דלא סמכה דעתה להתקדש לו במחילת מלוה שיש עליה משכון כיון שאינו מחזיר לה את המשכון.** ובידו לעכב את המשכון בידיו ולא להחזירו עד שהיא תתן לו את החוב שמחל לה, ולפיכך אינה מתרצה להתקדש בזה.

קא משמע לן מילתא דרבי יוסי, והשמיע לנו רב נחמן מתוך דברי רבי יוסי ברבי יהודה, דמקודשת.

שהרי האמה מתייעדת על ידי שהאדון אומר לה "מחלתי לך את השעבוד שאת משועבדת לי". והיא מתקדשת בכך מיד, למרות שעדיין לא שילחה מביתו והרי היא ברשותו. והרי זה כמוחל על מלוה בלא שהחזיר את המשכון. ומכאן מוכח שאשה סומכת בדעתה על מחילת האיש, אף על פי שלא הוציא את המשכון מידי, ועדיין לא החזירו לה. (689)

אך התוספות מקשים על תירוצם:

הרי אין ספק שאדם המקנה לאשה חפץ שברשותו, ומקדשה בו, שהיא מקודשת אף על פי שלא הגיע לידיה. ואף אחד לא הסתפק בדיון זה, ורב נחמן לא הוצרך להוכיח דבר זה משום מקום.

אלא רק במלוה על המשכון היה אפשר לומר, מאחר שהיא מתקדשת ב"הנאת" המחילה, הרי אין לה "הנאה" מהמחילה כל זמן שלא החזיר לה את המשכון, מפני שאין דעתה מיושבת בכך.

ויש לומר: אם אין האשה סומכת דעתה שיחזיר לה את המשכון ולא יגבה את חובו, הרי זה כאילו לא קיבלה את אותו ממון לידיה כלל. [וכן כתב הג"ר שמעון שקאפ לעיל ח א בענין פדיון הבן, שאם לא סמכה דעת הכהן על ערך פדיון הבן הרי זה כאילו לא קיבלו כלל]. ואין אשה מתקדשת בלא כסף. [וכן מוכח מקושיית התוספות להלן בסמוך לדעת מהרי"ט, וכפי שבארנוה להלן, וכעין זה כתב אילת השחר. עיין שם].

690. על פי מהרי"ט. וסיכום הקושיא לדעתו כך היא: רב נחמן הוכיח את דינו מיעוד משום שהבין שגם ביעוד הקדושין נעשים בהנאת המחילה. אבל קשה: מנין למד רב נחמן את דבריו? שמא היעוד נעשה על ידי הקנאת המשכון עצמו [דהיינו גוף האמה] ולא ב"הנאת המחילה", ולפיכך לא אכפת לנו מסמיכות דעת האשה! [ומהרש"א הבין את קושיית תוספות כפשוטו לשונם, ובקובץ שיעורים תמה על דבריו, עיין שם]. ולהלן בהערה הבאנו את ביאור פני יהושע.

691. ומדוע היה פשוט לרב נחמן שאין עיקר היעוד נעשה בהחזרת

688. כלומר: אין לומר שאת עצם הדין ש"המקדש בהנאת מחילת מלוה מקודשת" לומדים מדברי רבי יוסי ברבי יהודה, שהרי רבי יוסי ברבי יהודה מדבר ביעוד שזהו כמלוה שיש עליה משכון, ואילו "המקדש בהנאת מלוה מקודשת" מדובר אפילו בלא משכון. ובהכרח שגם בלא דברי רבי יוסי ברבי יהודה ידענו שהמקדש בהנאת מחילה מקודשת, ואם כן קשה: מדוע במלוה שיש עליה משכון הוצרכנו ללמוד זאת מדברי רבי יוסי ברבי יהודה?

[בפני יהושע ביאר כדברינו בהסבר תירוץ התוספות דלהלן לשיטתו. ולדברי מהרי"ט [שבארנו בפנים כדבריו], צריך לפרש כן בקושיית תוספות].

689. על פי מהרי"ט.

וקשה: דעת תוספות לעיל [ה א ד"ה שכן ישנן] שיעוד נעשה אפילו בעל כרחא של האמה. ואם כן מה אכפת לי מסמיכות דעתה? הרי אפילו בעל כרחא היא מתקדשת!

[ומכח קושיא זו כתב בקובץ שיעורים שתוספות כאן אכן סותרים לדבריהם הנ"ל, וסוברים כדעת רש"י והרמב"ם שם שאין יעוד אלא מדעתה].

ואילו היינו אומרים כן, אזי האדון היה יכול לומר לעבד בפיו "הרי אתה לעצמך", וכדומה. והרי זה כמחילת מלוה, שמועילה בדיבור, ואין צורך שיכתוב זאת בשטר.

ואולם, בברייתא שנינו, שעבד עברי קונה את עצמו ב"שטר" ולא בדיבור. ומכאן מוכח שגופו של העבד קנוי לאדונו. ולפיכך האדון אינו יכול "למחול" לו על חיובו, אלא צריך "להקנותו" לעצמו דוקא על ידי שטר [מפני שאין שום "קנין" מועיל על ידי דיבור בלבד].

ומעתה קשה על דברי רב נחמן בסוגייתנו:

כשם שעבד עברי גופו קנוי לאדון, כך גוף האמה העבריה קנוי לאדוניה, (693) ואם כן, כשהאדון מייעדה, הרי הוא "מקנה" לה את גופה, ואינו "מוחל" לה על שעבודה.

ואם כן, אין לומר שהאדון מקדשה ב"הנאת המחילה", שהרי אינו "מוחל" לה על שום שעבוד, אלא הוא "מקנה" אותה לעצמה. ובהכרח שהוא מקדשה בהקנאת גופה ממש.

ואם כן קשה: כיצד יכול רב נחמן ללמוד מכאן למקדש

שהמשכון לא חזר לידיה, הרי היא סומכת עליו, ונהנית, ומתקדשת בכך. (692)

לסיכום: קידושי יעוד נעשים על ידי הנאת מחילת שעבוד האמה. והרי היא מקודשת בכך למרות שעדיין לא שילחה לחפשי מביתו. ומכאן למד רב נחמן למלוה שיש עליה משכון, שאפשר לקדש את האשה על ידי הנאת מחילת המלוה, למרות שהמשכון עדיין ברשותו, ולא חזר לידיה.

ועתה יש להקשות קושיא על דברי רב נחמן מדברי הגמרא לעיל [טז א]:

שנינו בברייתא [שם] שעבד עברי יוצא לחרות בשטר [שכתוב בו "הרי אתה בן חורין", או "הרי אתה לעצמך"].

ורבא למד מדברי הברייתא ש"עבד עברי גופו קנוי", כדלהלן:

היה אפשר לומר שעבד עברי, אינו נחשב שגופו שייך לאדון, אלא הוא שייך לעצמו ורק "משועבד" לאדונו לעובדו בשכר המעות שהאדון שילם בקנייתו, כשם שלהו משועבד לשלם למלוה את חובו.

המשכון?

טעם הדבר: מפני שעל ידי היעוד האדון בא לקרב את האמה לרשותו ולא לרחקה, ולפיכך מסתבר שאינו מקדשה בהחזרת גופה [מהרי"ט].

ויש מבארים בדרך אחרת: כל משכון אפשר להחזירו אף בלא מחילת החוב. ולפיכך יתכן שמקדש במשכון ולא במחילת החוב. אבל באמה העבריה חזרת גופה נעשית על ידי המחילה [שמחול לה על חיוב עבודתה], ובלי המחילה אין כאן חזרת המשכון. ולפיכך, מסתבר שכונתו לקדשה במחילה, ולא בהחזרת המשכון שזו תוצאה מהמחילה. [אילת השחר].

692. ביארנו את שתי קושיות תוספות האחרונות ותיירוציהם על פי מהרי"ט. ובפני יהושע ביאר זאת בדרך אחרת. וכך הסבר דברי התוספות לדבריו:

מקשים תוספות: **ואם תאמר כיון דבהכרח מדובר בסוגייתנו במקדש בהנאת מחילת מלוה, אם כן קשה:** הרי אין להוכיח מקידושי יעוד אלא למלוה על המשכון, [שהרי קידושי יעוד דומים למלוה על המשכון כמבואר בגמרא], ואף על פי כן **אפילו בלא משכון אמרינן דמקודשת לעיל** [ו ב], ובעל כרחך לא למדנו דין זה מיעוד אלא מסברא! **ולמה במלוה שיש בה משכון אנו צריכין ללמוד שמקודשת מדברי רבי יוסי ברבי יהודה?**

מתרצים תוספות: **ויש לומר:** מסברא לא היינו יודעים שהמקדש בהנאת מחילת מלוה מקודשת, אלא מקידושי יעוד אנו לומדים אפילו למלוה שאין עליה משכון. מאחר שאין שום עדיפות במלוה שיש עליה משכון יותר מאשר במלוה שאין עליה משכון, שהרי אין הוא מקדשה במשכון עצמו אלא בהנאת מחילת המלוה.

ואדרבה! מסתבר **דהיכא דאיכא משכון גרוע טפי**, מלוה שיש עליה משכון גרועה יותר ממלוה בלא משכון, משום **דסלקא דעתך**

שהיה עולה בדעתך לומר **דלא סמכה דעתה** להתקדש לו בהנאת מחילת מלוה שיש עליה משכון. **כיון שאינו מחזיר לה את המשכון**, ובידו לעבד את המשכון בידיו ולא להחזירו, עד שהיא תיאלץ לפרוע לו את החוב שמחל לה, ולפיכך אינה מתרצה להתקדש בזה.

ולפיכך רב נחמן נקט בדבריו "מלוה שיש בה משכון", להשמיענו שאפילו אם לא נתן לאשה את המשכון היא מתרצה להתקדש, ודבר זה למד רב נחמן מסברא.

ואולם אף על פי שהאשה מתרצה להתקדש, היה אפשר לומר מסברא שכל המקדש בהנאת מחילת מלוה אינה מקודשת.

קא משמע לן מילתא דרבי יוסי, והשמיע לנו רב נחמן שיש ללמוד מדברי רבי יוסי ברבי יהודה **דמקודשת**.

[ואת עצם הסברא שסמכה דעתה בלא החזרת המשכון אין ללמוד מרבי יוסי ברבי יהודה, מפני שביעוד האדון מחזיר לה את גופה, וזהו כהחזרת המשכון לדעת הפני יהושע. ודלא כמהרי"ט].

מקשים תוספות: **ואם תאמר: היכי נילף**, איך נלמד את דברי רב נחמן בסוגייתנו מדברי רבי יוסי ברבי יהודה דהיינו מיעוד? **והלא ביעוד האדון מחזיר לה את המשכון, דהיינו את גופה, דהא גופה משכון היא כמבואר בגמרא**, ואם כן אפשר לומר שקידושי היעוד נעשים במשכון עצמו ולא בהנאת מחילת ההלוואה, ואילו **הכא** כאן בסוגייתנו מדובר באופן שאין מחזיר לה את המשכון, ובודאי אינו מקדשה במשכון עצמו אלא בהנאת מחילת המלוה!

מתרצים תוספות: **ויש לומר דפשיטא ליה** לרב נחמן **דאין עיקר היעוד נעשה בחזרת המשכון, אלא מחמת מחילת שיעבוד המלוה לחוד**, מפני שהמשכון אינו שייך לגמרי לבעל, ועיקרו שייך לאשה עצמה, והרי זה כשואל חפץ מן האשה ומקדשה בו. שאינה מקודשת. [על פי פני יהושע].

693. זו דעת תוספות, אבל הריטב"א [כאן], ולעיל בענין צאי וקבלי

ומיהו [אבל] יש לומר, שאף רבי יוסי ברבי יהודה מודה שעבד עברי גופו קנוי, ובכל זאת רב נחמן למד מדבריו למקדש במלוה שיש בה משכון.

משום דבעל כרחך בקידושי יעוד, לא בהקנתא גופה שהיא קנויה לו הוא מקדשה, דהרי אם כן יקשה: איך תתקדש בלא שטר שחרור ובלא הפקר? הרי חפץ הקנוי לאדם אינו "נקנה" לאחר אלא על ידי מעשה קנין או הפקר!

אלא בהכרח, למרות שגופה של האמה קנוי לו, בכל זאת היעוד נעשה על ידי מחילה, ולפיכך היא מתקדשת בדיבור בלא מעשה קנין. (696)

משל למאן.

התוספות מתייחסים לברייתא הראשונה, ששינו בה: "משל לאומר לאשה התקדשי לי מעכשיו לאחר שלשים יום ובא אחר וקידשה בתוך שלשים יום – שמקודשת לראשון".

תוספות מביאים בהרחבה את המשא ומתן שנאמר בגמרא על דברי הברייתא ואת פירושו של רש"י על דברי הגמרא כאן:

הגמרא שואלת: "משל למאן" – ופירש בקונטרס: מדברי מי אנו למידין את ההלכה הזכרת?

אם נאמר שלמדים זאת מדברי רבי יוסי ברבי יהודה, אזי קשה:

אשה ב"הנאת מחילת מלוה" שיש בה משכון? והרי קידושי יעוד הם הקנאה גמורה, ואינם נעשים על ידי הנאת מחילה!

וכדי לתרץ קושיא זו הוצרכו התוספות לחדש חידוש:

ונראה לי לדקדק מדברי רב נחמן בסוגייתנו, דקסבר רבי יוסי ברבי יהודה, דעבד עברי אין גופו קנוי לאדון. (694) וזה שלא כדברי הברייתא, הסוברת שגופו של העבד קנוי לאדון.

דהרי אי, אם נאמר שרבי יוסי ברבי יהודה מודה שגופו קנוי, אזי יש להקשות קושיא:

מה ענין היעוד הזה אצל מלוה שיש עליה משכון?

הרי בענין יעוד אין כאן מלוה כלל, אלא מקדשה בהקנתא גופה לעצמה!

אלא, בהכרח שרבי יוסי ברבי יהודה סובר שגופם של העבד או האמה אינו שייך לאדון, אלא רק משועבד לו, והרי זה כמלוה שיש בה משכון [שהרי גופם של העבד או האמה נמצא ברשות האדון, והרי זה כמשכון]. וקידושי יעוד נעשים על ידי שהאדון מוחל לאמה על השעבוד שהיא משועבדת לו.

ולפיכך רב נחמן למד מקידושי יעוד, שהמקדש בהנאת מחילת מלוה שיש בה משכון, הרי זו מקודשת. (695)

והתוספות מנסים להשוות את דעת רבי יוסי ברבי יהודה לדעת הברייתא לעיל [טז א], הסוברת שעבד עברי גופו קנוי:

קדושיין] כתב שרק עבד עברי גופו קנוי אבל אמה העבריה אין גופה קנוי. [מפני שלדעת הריטב"א "גופו קנוי" היינו לענין שרבו מוסר לו שפחה כנענית. ובאמה העבריה לא שייך קנין זה. ועיין ריטב"א לעיל טז א, ועיין ספר המקנה שם].

694. כלומר: לדעת רבי יוסי ברבי יהודה עבד עברי יוצא בדיבור בעלמא בלא שטר.

695. האחרונים תמזו על דברי תוספות: אמנם יש להוכיח מרב נחמן שהבין שרבי יוסי ברבי יהודה חולק על הברייתא דלעיל [טז א] וסובר שעבד עברי אין גופו קנוי. אבל קשה: מנין למד רב נחמן עצמו לומר כן? והלא אפשר לומר שאף רבי יוסי ברבי יהודה מודה שגופו קנוי, ואין ללמוד מזה למלוה על המשכון. [עצמות יוסף ורבי עקיבא איגר הניחו קושיא זו בצריך עיון. ועיין מה שתירץ פני יהושע].

ולפי הסבר דברי המהרי"ט בדברי תוספות להלן, יש לומר שהוקשה לרב נחמן: מאחר שרבי יוסי ברבי יהודה סובר שמעות הראשונות לאו לקדושיין ניתנו, הרי אם נאמר שעבד עברי גופו קנוי אם כן יש להקשות, מדוע האדון מיעד את האמה בדיבור בעלמא [שאומר לה "הרי את מקודשת לי" כדלהלן בעמ' ב]? והלא אין אדם מקנה חפץ שלו אלא בשטר או בלשון "הפקר"! אלא, בעל כרחך דעת רבי יוסי ברבי יהודה שעבד עברי ואמה העבריה אין גופם קנוי.

[כך ביאר מהרי"ט. ואולם, הוא הכניס את ההסבר הזה לתוך דברי תוספות להלן. אבל שאר האחרונים לא הבינו כדבריו מלשון תוספות. והסברו מחדש בלשון תוספות. אבל, אפשר לומר שזו היתה סברת תוספות].

696. דברי התוספות תמוהים: מאחר שגוף האמה קנוי לאדון, כיצד יכול לקדשה במחילת חוב? והלא אין היא חייבת לו כלום אלא שגופה עצמה שייך לו! [מהרי"ט. רבי עקיבא איגר. ומכח קושיא זו מהרי"ט מבאר את דברי תוספות בדרך מחודשת עיין שם].

וביאר בקובץ שיעורים: ישנם שני דברים בעבד ובאמה: [א] קנין הגוף. כלומר: כל מה שהם עושים שייך לאדון מפני שגופם שלו. [והרי זה כאדם שיש לו דקל, שבדאי כל הפירות קנויים לו ממילא ואינו צריך לעשות בהם שום קנין חדש].

[ב] אם העבד או האמה יאמרו לאדון "איננו רוצים לעבוד לך" וישבו ולא יעשו דבר, הרי אין די ב"קנין הגוף" לכופם לעבוד לו. אלא, שהם משועבדים לו גם "שעבוד הגוף". ומכח זה הם חייבים לעובדו. ולפי זה מובנים דברי תוספות: היעוד נעשה במחילת שעבוד הגוף. ולאחר שהאדון יעדה, נעשית אשתו וממילא פוקעת עבדותה. [כלומר: אף קנין הגוף שבה פוקע], וכפי ששינוי [להלן בעמוד ב] בענין יעוד: "ונוהג בה מנהג אישות ואינו נוהג בה מנהג שפחות". ועיין עוד בחידושי רבי מאיר שמחה, ובשיטה לא נודע למי.

דאמר שאנו למידין את המשל מדברי רבנן, דוקא אי אמר "מעכשיו" – אין, אכן הקידושין חלים למפרע, ואילו לא אמר "מעכשיו" – לא חלין הקידושין למפרע.

עד כאן דברי הגמרא עם פירוש רש"י.

והתוספות מקשים שתי קושיות על פירושו של רש"י:

[א] וקשה: דבכוליה גמרא, בכל מקום בגמרא שנאמר "משל", אזי המשל בא ללמד על הדבר, על הלכה אחרת שיש ללמוד מן המשל. והרי זה כמו שהתנא אומר בכמה מקומות: משל, למה הדבר [דין פלוני] דומה? לכך וכך.

ואילו לדברי רש"י המשל הוא עצמו ההלכה הנלמדת ממקום אחר [דהיינו הנמשל]! (697)

[ב] ועוד קשה: איך נאמר דמייעוד נלמוד דין באדם שאמר לאשה "התקדשי לי מעכשיו ולאחר שלשים" וקדשה אחר – שתהא מקודשת לראשון?

והא לא איירי רבנן כלל, הרי בענין יעוד חכמים לא דיברו כשבא אחר וקידש בתוך ימי המכירה, לפני שהאדון הספיק ליעדה, ואם כן אין להוכיח שהקידושין חלים למפרע.

אלא, כך יש לומר:

כשהאדון קנה את האמה, הרי זה כאומר לאב: "פרוטה אחת מן המעות תהיה לשם קידושין שיחולו בשעה שארצה ליעדה". ולפיכך אפילו סמוך לשקיעת החמה הוא יכול ליעדה, שהרי היא מתייעדת בפרוטה אחת מן המעות שניתנה מתחילה לשם כך!

אבל אין היא מקודשת למפרע. ולפיכך אם בא אחר וקידשה הרי היא מקודשת לשני! (698)

ואם כן קשה, מנין הברייתא למדה שלדעת חכמים

הא כך אמר רבי יוסי ברבי יהודה – דוקא אם יש שהות ביום כדי לעשות עמו שוה פרוטה מקודשת וכו'.

אלמא, השתא הוא דמתחלי, מכאן שרק בשעת היעוד חלין הקידושין בגרעון שיש לו עליה [במעות שהיא היתה חייבת לי אילו היתה באה לצאת לחרות על ידי גרעון כסף], ואין הקידושין חלים למפרע! ואיך אפשר ללמוד מכאן למקדש אשה "מעכשיו ולאחר שלשים" שהקידושין חלים למפרע [ומקודשת לראשון]?

אמר רב אחא בריה דרבא: המשל נאמר לרבנן, כלומר: מדברי חכמים אנו למידין שהקידושין חלים למפרע. דהרי חכמים אמרי – אפילו אם אין שהות ביום לעשות שוה פרוטה – מקודשת, ובהכרח דקסברי שלכך ניתנו המעות הראשונות – על דעת דאי בעינן ליעודי, שאם ירצו ליעד, יהיה הייעוד חל מעכשיו –

דהרי אי לאו מההוא שעתא מתחלי, אם תאמר שאין הקידושין חלים למפרע משעה ראשונה, אזי יקשה: במאי מיקדשה השתא, במה היא מתקדשת עכשיו? הרי אין שהות בכדי שתספיק לעשות שוה פרוטה. נמצא שלא נתן לה שוה פרוטה!

אלא בהכרח, שאם האדון חפץ ליעדה, אזי היעוד חל למפרע משעה ראשונה.

ופריך, והש"ס מקשה: פשיטא דמצינו למילף, מובן מאליו שיש ללמוד דין זה מדברי חכמים! ומדוע הוצרך התנא להשמיענו דבר פשוט כל כך?

ומשני: מהו דתימא, שמא היית אומר הא האדון לא אמר ליה לאב בשעת הקניה שהיעוד יחול מעכשיו, ולפיכך תילף מיניה, תלמד מדין יעוד, דהמקדש אשה לאחר שלשים, אפילו אם לא פירש "מעכשיו", אלא אמר "הרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום" ובא אחר וקדשה, תהא מקודשת לראשון.

קא משמע לן האי תנא, לפיכך השמיענו התנא בכך

697. למרות שלדעת רש"י דברי רבנן דלעיל בענין יעוד משמשים כמשל [כפי שבארנו בגמרא], הוקשה לתוספות שבכל מקום שהוזכר "משל" היינו מה שכתוב לאחריו, והוא בא ללמד על הדין שהוזכר בברייתא קודם לכן.

698. על פי מהרי"ט.

בתוספת ביאור: לדעת רש"י אליבא דרבנן אין לומר שמעות הראשונות לקידושין ניתנו על מנת שהקדושין יחולו רק בשעת היעוד, שהרי לרבנן אפילו אם לא נשאר שהות כדי לעבוד שוה פרוטה מקודשת, ואם עדיין לא חלו הקידושין במה הוא מקדשה? הרי זה כאילו האדון לקח בחזרה את המעות מן האשה ואין כאן שוה פרוטה

לקדש בו! [לתוספות ביאור ראה הערה 877 על הגמרא]. והוקשה לתוספות: עדיין אפשר לומר שאם האדון רוצה ליעדה, אזי למפרע נחשב כאילו פרוטה אחת ניתנה לשם קידושין ולא לשם עבדות כלל. ונמצא שאותה פרוטה לא חזרה לידי האדון, ולמרות שלא נשאר שהות ביום כדי לעבוד שוה פרוטה הרי זו מקודשת בפרוטה שניתנה מלכתחילה לשם קידושין ולא לשם עבדות.

והקשה מהרי"ט: אם כן, מדוע כשאמה יוצאת בגרעון כסף אין מפחיתים מכסף גרעונה את אותה פרוטה שניתנה לשם קידושין? ותיריך: אם לבסוף האדון לא מייעדה הרי אותה פרוטה נחשבת עבור מכירתה ולא עבור עבדותה, ולפיכך אי אפשר לפותחה מגרעון כסף.

ראשונה! ולמה אם קדשה אחר הרי היא מקודשת לראשון? והרי היעוד עדיין לא חל כל זמן שלא נתן לה פרוטה וייעד אותה!

והגמרא עונה: **אלא בעל כרחך "משל לרבנן"**.

כלומר: **המשל בא ללמד לנו על דברי רבנן**, האומרים שאין צריך שיתן לה פרוטה בשעת היעוד, **שאם בא אחר וקידשה לאחר המכירה קודם היעוד, אינה מקודשת לו**, מפני שהקידושין חלים למפרע משעה ראשונה.

ופריך, והגמרא שואלת: **"פשיטא!"** כלומר: **דכיון שפשוט לנו שכשאמר לאשה "התקדשי לי מעכשיו ולאחר שלשים", כך הוא הדין שמקודשת לראשון**, אם כן **הכי נמי** [גם] **לגבי יעוד**, שפשוט שכך הוא הדין **לרבנן** שמקודשת לראשון, כי מאחר שאין צריך לתת לה פרוטה בשעת היעוד, בודאי חלו הקידושין למפרע! ולמה התנא הוצרך להשמיענו דין פשוט כל כך?

ומשני: **מהו דתימא**, שמא היית אומר שבענין יעוד הא, הרי האדון לא אמר בשעת הקניה שהוא מייעדה **"מעכשיו"**, ולפיכך **אפילו לרבנן נמי** אין הקידושין חלים למפרע משעת הקניה. (702)

ולכן, אם קדשה אחר, **תהא מקודשת לאותו אחר שקדשה קודם היעוד**, משום דיעוד לא דמי לאומר לאשה **"מעכשיו ולאחר שלשים"**, דהתם אמר לה **"מעכשיו"**, ואילו ביעוד לא אמר **"מעכשיו"**, ולכן אין היעוד חל למפרע!

"קא משמע לך", כלומר, התנא בא והשמיענו, **דכיון דכל מכירה של אמה נעשית על מנת שהאדון יוכל לייעד – כמאן דאמר לה "מעכשיו" דמי!** הרי זה כאילו אמר לה בפירוש שאם ירצה ליעדה, אותו היעוד יחול מעכשיו. (703)

את מקודשת לי מעכשיו אם לא אחזור בי עד לאחר שלשים". ומאחר שמדובר באומר בפירוש שמקדשה מעכשיו על תנאי שלא יחזור בו, אם כן פשיטא שהקידושין חלים למפרע, ואין צריך שום ראיה לדין זה. [על פי תוספות טוך ותוספות רא"ש בקושייתם על רש"י כאן].

702. ולמה אמרו חכמים שאין צריך שתהיה שהות לעשות עמו שוה פרוטה? מפני שכשהאדון קונה את האמה הרי זה כאומר "פרוטה אחת מן המעות תהיה לשם קידושין" שיחולו בשעה שארצה ליעדה" ולא למפרע. [על פי מהרי"ט לעיל בהסבר קושית התוספות השניה על רש"י].

703. [כנראה הואיל והוא רוצה ליעדה ודעתו על כך בשעת נתינת המעות, לפיכך נוח לו שהיעוד יחול למפרע משעת המכירה, כדי שלא יוכל אחר לקדשה לפני היעוד ולמנוע ממנו מליעדה].

האשה מתקדשת למפרע? (699) (700)

ומכח הקושיות הללו התוספות דוחים את פירושו של רש"י, ומביאים את פירושו של ר"י:

לכך פירש ר"י, שהמשל בא ללמד דין, ולומר כך:

האומר לאשה "התקדשי לי מעכשיו אם ארצה לאחר שלשים יום", פשיטא שהקידושין חלים למפרע, שהרי הוא אומר כך בפירוש. (701) ודבר זה משמש כמשל ללמוד ממנו דין אחר:

דכי היכי דפשיט לך התם, שכשם שפשוט לנו שם – באומר לאשה "הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר שלשים יום", ובא וקידשה אחר בתוך שלשים יום שמקודשת לראשון, כך הוא הדין לגבי ייעוד נלמד דין כיוצא בזה:

שאם בא אחר וקדשה לאחר המכירה קודם היעוד – דאינה מקודשת, משום דמעות הראשונות לקידושין ניתנו.

והכי קאמר, וכך שואלת הגמרא על דברי הברייתא: **"משל למאן"**, כלומר: **על מי מן התנאים מלמד המשל את הדין הזה?**

אילימא, אם נאמר שהמשל מלמד על דין ייעוד לרבי יוסי ברבי יהודה, אזי יהיה קשה:

והאמר, והלא כך הוא אמר: **דוקא אם יש שהות ביום כדי לעשות עמו שוה פרוטה מקודשת וכו'.** ואם כן, יעוד לא דמי לאומר לאשה **"מעכשיו ולאחר שלשים"**, שהרי ביעוד **בעינן [צריך] שיתן לה שום דבר בסוף**, בשעת היעוד.

ומכאן מוכח שאין הקידושין חלים למפרע בשעה

699. לישוב קושית תוספות על רש"י, כתב מהרי"ט שלדעת רש"י את זה גופא השמיעה הברייתא, שהקידושין חלים למפרע ולא משעת היעוד ואילך.

700. הראשונים הקשו קושיא נוספת על רש"י: והרי מדובר כאן באומר בפירוש לאשה שהוא מקדשה **"מעכשיו"** אם לא יחזור בו שלשים יום. [ראה הערה הבאה]. ואם כן פשיטא שאם קידשה אחר אינה מקודשת לשני אלא לראשון! [תוספות טוך. תוספות רא"ש].

701. בהכרח אין מדובר בברייתא באומר "התקדשי לי מעכשיו ולאחר שלשים". שהרי לדעת רבי יוחנן [להלן ס א] האומר כן אינו מתכוין שהקידושין יחולו עכשיו בתנאי שלא יחזור בו. אלא כוונתו שהקידושין יתחילו עכשיו ויגמרו רק לאחר שלשים יום. ואם קדשה אחר בנתיים, מקודשת לשניהם במקצת. [ואסורה על כל אחד מהם מכח קדושי חברו]. ואילו בברייתא שלפנינו שנינו שמקודשת לראשון בלבד. ובהכרח צריך לומר שמדובר כאן באומר לאשה בפירוש "הרי

ליה לאב בשעת מתן המעות, "הריני נותן את המעות על מנת שתתיעד לי לסוף שש", ומשום הכי [ולכן] אמר רבי יוסי ברבי יהודה דמקודשת לשני. (705)

אבל היבא [באופן] דאמר לאשה "התקדשי לי לאחר שלשים יום", אימא [הייתי אומר] שאף על גב דלא אמר לה בפירוש "מעכשיו", בכל זאת חיילא מהשתא, הקידושין חלים מעכשיו, ומקודשת לראשון אם ירצה בכך בסוף שלשים.

לפיכך קא משמע לן דדמי להדדי, שהדברים דומים זה לזה: דכיון דתלה הכתוב את הייעוד במעות הללו – שיכול לקדשה בהן לאחר זמן, לפיכך, מעיקרא כי יהבינהו, להכי יהבינהו. מתחילה כאשר האדון נתן את המעות נתנם לשם כך: שאם ירצה לייעד, הרי הוא מייעד בהם לאחר זמן, והרי זה כאילו אמר לה בפירוש "התקדשי לי לאחר זמן".

ולמרות שהקונה אמה נחשב כאומר בפירוש "התקדשי לי לאחר זמן", אפילו הכי, כיון דלא אמר "מעכשיו", מקודשת לשני. ומכאן נלמד, שכיוצא בזה, האומר לאשה "התקדשי לי לאחר שלשים יום", ובא אחר וקדשה בתוך שלשים, מקודשת לשני.

עד כאן דברי הגמרא לפי פירושו של רש"י.

והתוספות דוחים את פירוש רש"י ואומרים:

גם פירוש רש"י על המשל הזה לא נהירא, כשם שפירושו על המשל דלעיל אינו נראה. שהרי בכללי גמרא, המשל בא ללמד על הדבר, על הלכה אחרת שיש ללמוד מתוך המשל. ואילו לדברי רש"י המשל הוא עצמו ההלכה הנלמדת ממקום אחר, [דהיינו הנמשל]! (707)

ולפיכך התוספות מפרשים שהמשל בא ללמד על דינו של רבי יוסי ברבי יהודה ולומר כך:

האומר לאשה "התקדשי לי לאחר שלשים יום", פשיטא שאם בא אחר וקדשה בתוך שלשים מקודשת לשני. שהרי הראשון אמר בפירוש שהקידושין יחולו

ולכן, אם בא אחר וקידשה קודם היעוד, הרי היא מקודשת לראשון, מפני שהיעוד חל למפרע משעת הקנהה.

משל לרבי יוסי ברבי יהודה.

דיבור התוספות שלפנינו הוא המשך לדיבור הקודם; בדיבור הקודם נחלקו רש"י ור"י בהסבר המשל המובא בברייתא הראשונה, וכאן תוספות מתייחסים למשל המובא בברייתא השניה, וגם בזה נחלקו רש"י ותוספות לשיטתם.

בברייתא השניה שנינו: משל לאומר לאשה "הרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום". ובא אחר וקדשה בתוך שלשים יום – שמקודשת לשני.

תוספות מביאים בהרחבה את המשא ומתן שנאמר בגמרא על דברי הברייתא עם פירושו של רש"י:

מפרשין בגמרא: "משל לרבי יוסי ברבי יהודה".

ופירש בקונטרס: מדברי רבי יוסי ברבי יהודה שאמר "המוכר את בתו והלך וקדשה לאחר מקודשת לשני, אנו למדין דמשום דהאדון לא פירש בקנייתו שהיעוד יחול מעכשיו, אזי אף על גב דהוי ליה לקדשה בהו [במעות] לאחר זמן, (704) מיהו [בכל זאת] כי קדמו אחר וקדשה לפני היעוד הווי קידושין ומקודשת לשני.

ומכאן נלמד שהכי נמי, כיוצא בזה האומר לאשה "הרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום" ובא אחר וקדשה בתוך שלשים, לא שניא אין זה שונה מיעוד, שהרי הראשון לא אמר "מעכשיו", ולפיכך היא מקודשת לשני.

ומקשינן: פשיטא שיש ללמוד זאת מדברי רבי יוסי ברבי יהודה! ומדוע התנא הוצרך להשמיענו דבר פשוט כל כך?

ומתריצין: מהו דתימא, שמא היית אומר שזהו טעמו של רבי יוסי ברבי יהודה: בענין יעוד הא האדון לא אמר

ועיין בהערה 882 על הגמרא הסבר לדברי הברייתא לשיטה זו.

705. כלומר: האדון לא נתן את המעות מלכתחילה על דעת קידושין כלל. אלא, בשעת היעוד הוא מייעדה במחילת חיוב עבודתה וגרונה, [והרי זה כמקדש אשה במלוה שיש עליה משכון. וכדברי רב נחמן ועוד אמוראים לעיל יח ב – יט א. ושלא כדעת רב נחמן בר יצחק שאמר שלדברי הכל מעות הראשונות לקידושין נתנו].

707. ביארנו לעיל בהערה 697 את קושית תוספות בדיבור הקודם. וכיוצא בזה יש לבאר כאן.

704. מלשון רש"י בפשטות משמע שלדעת רבי יוסי ברבי יהודה האדון מקדש את האמה במעות המכירה עצמם, ולא במחילת השעבוד ונתינת המשכון.

אבל, לעיל [בעמוד א] נחלקו אמוראים בדעת רבי יוסי ברבי יהודה:

רב נחמן בר יצחק מבאר שמעות הראשונות לקידושין ניתנו. ולפי זה אכן הקידושין נעשים במעות המכירה עצמם.

אך יש אמוראים הסוברים שלדעת רבי יוסי ברבי יהודה מעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו, והאדון מקדש את האמה במחילת חובה והרי זה כמקדש במלוה שיש עליה משכון. [זו דעת רב נחמן ועוד אמוראים].